

8. Eesti ja puuetega inimeste õiguste konventsioon

Ühes esimestest eestikeelsetest publikatsioonidest, milles tutvustati puuetega inimeste õiguste konventsiooni ja selle sätete hõlmatust Eesti õiguses, leidis autor, et konventsioonis toodud põhimõtted on Eesti seadustes küll üldjuhul olemas, kuid õiguste täieliku rakendamiseni on veel pikk tee.¹ Lisaks juhiti selles puuetega inimeste esindusorganisatsiooni (Eesti Puuetega Inimeste Koja) välja antud raportis tähelepanu, et parandada tuleks nii puuetega inimeste endi kui ka laiemal avalikkusel teadlikkust puuetega inimeste õigustest. Kaheksa aastat hiljem on toimunud edasimineku, kuid teadlikkust tuleb parandada ka edaspidi.

2012. aastal ratifitseeris Eesti puuetega inimeste õiguste konventsiooni ning võttis sellega endale kohustuse esitada ÜRO puuetega inimeste õiguste komiteele konventsiooni täitmise kohta aruanne vähemalt iga nelja aasta tagant.

Esimese aruande esitas Eesti 2015. aasta novembris. Esimene raport on sisult seadusekeskne ega anna tegelikku pilti Eestis elavate puuetega inimeste muredest. Näiteks on antud seoses artikliga 5 (võrdsus ja diskrimineerimise keeld) ülevaade seadustes sätestatud diskrimineerimise keeldudest ja definitsioonidest, kuid pole viidatud ühelegi soolise võrdõiguslikkuse ja võrdse kohtlemise voliniku arvamusele ega kohtulahendile. On jäetud ka ütlemata, et õiguste rakendamisega on riigisisiseses õiguses probleeme ning puuetega inimeste seas on enda õiguste eest seismine pigem erand kui reegel.²

Valitsuse formaalne lähenemine aruandlusele innustas Eesti Puuetega Inimeste Koda esitama ÜRO puuetega inimeste õiguste komiteele variraporti, mis kajastab kodanikuühiskonna arusaama. Variraport täiendab valitsuse raportit, tuues välja puuetega inimeste mured nii, nagu nemad neid näevad.³ Muu hulgas nimetatakse probleemidena süsteemse lähenemise puudumist universaalsaini põhimõtete rakendamisel, puuetega inimeste madalamat haridustaset võrreldes teistega ja kõrget vaesusriski puuetega inimeste seas. Variraporti esitamise ajal puudus veel konventsiooni rakendamise sõltumatu järelevalvesüsteem. Variraportis on riigile ette

heidetud ka seda, et 1. juulil 2015. aastal jõustunud ehitusseadustiku juurde kuuluva juurdepääsetavuse määrase koostamine on veninud üle kahe aasta. Juurdepääsetavuse järelevalve kohustus lasub kohalikel omavalitsustel, kuid variraporti autorite hinnangul pole neil selleks vajalikke ressursse ega oskusteavet.

Eesti valitsuse aruande kaitsmine 2021. aastal ÜRO puuetega inimeste õiguste komitee ees toimus Covid-19 pandeemia tõttu videosilla vahendusel. Komitee vastuses Eestile toodi välja nii kiiduväärt arengud kui ka puudujäägid konventsiooni rakendamises.⁴ Positiivsena nähti valitsuse kaasamispüüdlusi ning puuetega inimeste organisatsioonide riigipoolset rahastamist. Kiidusõnu pälvis 2018. aastal sõltumatu järelevalve ülesande andmine õiguskantslerile, kellele ülemaailmne inimõiguste asutuste akrediteerimise alakomitee (*Global Alliance of National Human Rights Institutions*) on andnud kõrgeima A-staatuse. Komitee tõi positiivse näitena välja ka mitu uut Eesti seadust, sealhulgas põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse muudatused. Selle muudatusega täpsustati kaasava hariduse põhimõtteid viitega hariduslikule erivajadusele. Autoriõiguse seaduse muutmisega võeti üle direktiiv 2017/1564, mis käsitleb autoriõigusega kaitstud teoste ja muude kaitstud objektide lubatud kasutusviise pimedate, nägemispuudega või muu trükikirja lugemise puudega inimeste huvides. Muudatused valimiskorras võimaldavad vaegnägijatel e-hääletada iseseisvalt.

Komitee leidis samas, et Eesti seadused ei ole viidud täielikult kooskõlla konventsiooni nõuetega. Süsteemse probleemina mainis komitee näiteks puude raskusastme hindamise korda, mis takistab puuetega lastel ühiskonda integreerumast ning piirab nende juurdepääsu teenustele ja toele. Rahul ei olnud ka sellega, et Eestil puudub strateegia, kuidas konventsiooni kõigis eluvaldkondades rakendada, ega asjaoluga, et riik ja kohalikud omavalitsused pole omavahel piisavalt koordineerinud puudespetsiifiliste programmide rakendamist.

Endiselt kasutatakse Eesti seadustes ja poliitikadokumentides puuetega inimeste kohta halvustavaid mõisteid, mis komitee sõnul „peegeldavad meditsiinilist ja patroneerivat lähenemist puudele“. Komitee loetles ka rühmad, kelle teadlikkus puuetega inimeste õigustest jätab soovida: poliitikakujundajad, riigi ja kohaliku omavalitsuse töötajad, kohtunikud, prokurörid, õpetajad, tervishoiutöötajad ja teised, kes töötavad puuetega inimestega.

Komitee juhtis seoses artikliga 5 tähelepanu sellele, et tuleb vastu võtta võrdse kohtlemise seaduse muudatused, mis laiendavad puude tõttu diskrimineerimise

keeldu ka väljapoole tööelu. Neist muudatustest on kõneldud mitme valitsuse ajal ning need on ettevalmistamisel juba aastast 2015.

Ootuspäraselt oli komitee resoluutne artiklite 12 ja 19 murekohtade suhtes. Seoses artikliga 19 (see puudutab iseseisvat elu ja kogukonda kaasamist) sedastas komitee, et Eestis võib täheldada endiselt puuetega inimeste institutsionaliseerimist, sest rajatakse pere-tüüpi kodusid ja erihoolekandekülasid. Komitee soovitas Eestil lõpetada institutsionaliseerimine ning anda puuetega inimeste iseseisva elamise toetamiseks riigi ja Euroopa fondide vahendeid.

Paljude teiste soovitude ja tähelepanekute seas väljendas komitee muret, sest tal puudub info konventsiooni rakendamise üle järelevalvet tegeva õiguskantsleri tööruumide ligipääsetavuse ning PIK-i rakendamise järelevalve töö kohta.⁵

- ¹Hanga, K. ÜRO puuetega inimeste õiguste konventsioon ja puuetega inimeste õigused Eestis. Eesti Puuetega Inimeste Koda 2013.
- ²Vabariigi Valitsus, „ÜRO puuetega inimeste õiguste konventsiooni Eesti esimene aruanne“, 2015. – https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/puudega_inimesele/pik_aruanne_eesti_keeles.pdf.
- ³Habicht, A., Kask, H. (toim). Puuetega inimeste eluolu Eestis. ÜRO puuetega inimeste õiguste konventsiooni täitmise variraport. Eesti Puuetega Inimeste Koda 2018. – https://www.epikoda.ee/wp-content/uploads/2018/03/EPIK_variraport_webi.pdf.
- ⁴ÜRO puuetega inimeste õiguste komitee. Concluding observations on the initial report of Estonia.
- ⁵ÜRO puuetega inimeste õiguste komitee. Concluding observations on the initial report of Estonia, p 64 (b).